

بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مرتبط با هویت ملی جوانان نظامی؛ (مطالعه موردی: شهرک شهید محلاتی تهران)

اسلام آقاپور*

E-mail: es_aghapour@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۰۳/۳۰

چکیده

هدف اصلی این مقاله بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مرتبط با هویت ملی نظامیان در یکی از مناطق نظامی است. این تحقیق با روش کمی و تکنیک پیمایش و با استفاده از پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه آماری این تحقیق شامل جوانان نظامی در شهر تهران در سال ۱۳۸۹ می‌شود. با استفاده از فرمول کوکران و بر اساس نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، ۴۰ نفر از نظامیان مورد پرسشگری واقع شدند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد رابطه معنی‌داری بین متغیرهای وضعیت تأهل، وضعیت طبقاتی، محرومیت نسبی، سرمایه اجتماعی، و جهت‌گیری مذهبی با هویت ملی نظامیان وجود دارد. بر اساس نتایج معادله رگرسیون چندمتغیره، از میان تمامی متغیرهای مورد بررسی، متغیرهای محرومیت نسبی، جهت‌گیری مذهبی، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، و سرمایه اجتماعی حدود ۳۷ درصد از کل تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

کلید واژه‌ها: هویت ملی، محرومیت نسبی، سرمایه اجتماعی، جهت‌گیری

مذهبی، رسانه‌های جمعی.

* مدرس دانشگاه و پژوهشگر مرکز تحقیقات طب و دین دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج)، نویسنده مسئول

مقدمه

در چند دهه گذشته تحولات فناورانه و اقتصادی، جوامع را از جنبه‌های بسیار مهمی دگرگون ساخته است. هر نسل و همچنین سازمان و اعضای آن در معرض جهان‌بینی خاصی است که از سوی شبکه‌های ارتباطی جداگانه تلقین می‌شود. جهان‌بینی نسل‌ها و سازمان‌ها تنها به آنچه بزرگ‌ترانشان به آنها می‌آموزند بستگی ندارد بلکه جهان‌بینی آنها با تجارب کلی زندگی خودشان و با توجه به تغییر و تحولات شکل می‌گیرد، و ممکن است تجاربی که هر نسل می‌آموزد مکمل آموخته‌های نسل‌های قبل یا در مخالف با آنها باشند (اینگلهارت، ۱۳۸۲: ۱۲).

ایران از دوره قاجار در معرض نوسازی قرار گرفت و تلاشی عمده در گذر از مرحله سنتی به مدرن بود. در این میان انسجام و یکپارچگی ملی در عصر حاضر به دلیل تحولات ناشی از جهانی‌شدن دچار دگرگونی‌های زیادی شده است. یکپارچگی و وحدت ملی با پیدایش دولت مدرن و بعد از جنگ سرد از جمله مسائل مورد توجه ویژه دولت‌ها و کشورهای در حال توسعه‌ای است که با چالش‌های فراوانی هم در درون مرزهای ملی و هم در سطح وسیع و عرصه بین‌المللی مواجه هستند (به نقل از معینی، ۱۳۸۷؛ ابوطالبی، ۱۳۷۹؛ رجب‌نسب، ۱۳۸۰؛ بشیریه، ۱۳۷۹).

جامعه ایران در گذار تاریخی خود با حوادث و مشکلات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی متفاوتی مواجه بوده است. چنین جامعه‌ای، استعداد و آمادگی بیشتری برای تولید تفاوت‌های نسلی دارد (آزاد ارمکی و غفاری، ۱۳۸۳: ۱۰). در این صورت بسیاری از پدیده‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی تاریخی جامعه ما متأثر از گزینش‌های متفاوت نسل‌هایی است که از پی هم می‌آیند و می‌روند. این پدیده در جامعه ما محسوس‌تر است، چراکه تفاوت‌ها و تمایزات موجود میان باورها، تصمیمات، و مهم‌تر از همه، ملاک‌های گزینش‌های نسل‌های مختلف در جامعه ما محسوس‌تر و ژرف‌تر است (احمدی علی‌آبادی، ۱۳۸۶: ۲). یکی از مسائل اساسی در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص در جامعه‌شناسی سیاسی بحث هویت ملی جوانان و میزان پایبندی آنها به اصول و قوانین اساسی حاکم در آن است. اصطلاح هویت ملی از وقتی که واژه ملت به معنی "Nation" رواج پیدا کرد، مورد استفاده قرار گرفت (ستاری، ۱۳۸۳: ۹۵). هویت ملی به عنوان پدیده‌ای اجتماعی و سیاسی، مولود عصر مدرن اروپاست که از قرن هفده آغاز می‌شود اما به عنوان مفهومی علمی، از ساخته‌های تازه علوم اجتماعی است که از نیمه دوم قرن بیستم به جای مفهوم خلق و خوی ملی (کاراکتر ملی) — که از مفاهیم

عصر تفکر رماتیک بود - رواج پیدا کرد (اشرف، ۱۳۷۲: ۸). اهمیت مفهوم هویت ملی نسبت به سایر انواع هویت جمعی، در تأثیر بسیار آن بر حوزه‌های متفاوت زیست - اجتماعی است. مباحث مربوط به هویت ملی از نظر روش‌شناسی در رشته‌های مختلف علمی مورد توجه قرار می‌گیرد و از این جهت بحثی بین‌رشته‌ای است. به دلیل فراگیر بودن و تعیین‌کنندگی مفهوم هویت ملی در حوزه‌های فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد، مردم‌شناسان، جامعه‌شناسان و علمای عام سیاست و اقتصاد به مطالعه درباره آن همت گمارده‌اند. برای تمام ملت‌های جهان، هویت ملی از اهمیت خاصی برخوردار است. در واقع، هویت ملی برای یک ملت، به منزله روح برای بدن است که فقدان آن به منزله مرگ خواهد بود. هویت ملی، هم عامل همبستگی و شکل‌گیری روح جمعی در یک ملت و هم وجه مشخصه و معرفه آن در میان ملل دیگر است. در واقع، قوام و دوام زندگی همراه با عزت و آزادی یک ملت، به هویت ملی آن در معنای عام و گسترده بستگی دارد.

مفهوم هویت ملی بر لایه ضحیمی از فرضیه‌های عمومی مبتنی است که ما را وادار می‌کند برخی از ویژگی‌های اصلی این اندیشه را استخراج کنیم. این مفهوم دربرگیرنده قلمروی تاریخی، اسطوره‌های عامیانه و حافظه‌های تاریخی، فرهنگ عمومی یا توده‌ای، حقوق قانونی کلی و مسئولیت‌هایی برای همه اعضا، اقتصاد عمومی و تحرک فزاینده سرزمینی برای تمام اعضاست (گرجسکیو و همکاران، ۲۰۰۴). هویت ملی مقوله‌ای از هویت‌های جمعی است که منابع سرزمینی را با عناصر قومی، فرهنگی، اقتصادی و حقوقی - سیاسی ترکیب می‌کند (آبلا، ۲۰۰۵: ۱۲). هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی است. مهم‌ترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند، عبارتند از: سرزمین، دین و آیین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات و مردم و دولت. در درون یک اجتماع ملی، میزان تعلق و وفاداری به هریک از این عناصر و نمادها، احساس هویت ملی آنها را مشخص می‌سازد (یوسفی، ۱۳۸۰: ۱۷).

هویت ملی در حکم نرم‌افزاری است که برای رسیدن به وفاق اجتماعی و انسجام عام از میان تمایز یافتگی‌ها و تفاوت‌های درون جامعه، ساخته و پرداخته شده است. این نوع هویت جمعی که بالاترین سطح هویت در یک جامعه است، از یک سو، درون جامعه و از سوی دیگر، این جامعه را به عنوان یک کل از جوامع دیگر متمایز می‌سازد. هویت ملی، احساس تعهد و تعلق افراد نسبت به اجتماع جامعه‌ای و ملی است (معینی، ۱۳۸۷)؛ بنابراین انجام چنین تحقیقی از ضرورت و اهمیت علمی و عملی قابل توجهی

برخوردار است، چراکه از یک سو به تولید و پیشبرد شناخت علمی و پاسخ به پرسش‌های اساسی مطرح‌شده در مورد وحدت ملی منجر می‌شود و از سوی دیگر به ارائه راه‌حل‌های مناسب و روزآمد برای مقابله با یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی امروز کشور (ضعف وحدت اجتماعی) می‌انجامد.

در شرایط کنونی که مسئله وفاق اجتماعی و وحدت ملی هم از جانب همبستگی‌های درون‌کشوری و هم از سوی فشارهای جهانی و فرایند جهانی‌شدن تحت تأثیر قرار گرفته، ضروری است نقش هویت ملی به عنوان عامل مهمی در راستای انسجام اجتماعی، وفاق ملی، صیانت فرهنگی و برنامه‌ریزی اجتماعی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد (زاهد، ۱۳۸۴: ۱۷).

یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های زندگی انسان دوره جوانی است که علائم، آثار و پیامدهای خاص خود را دارد. تحولات جسمی که در این دوره روی می‌دهد، در حالات روحی و حتی جهت‌دهی نگرش‌های افراد مؤثر است. با توجه به تعدد منابع هویت‌ساز در عصر جدید، آگاهی و اطلاع از نحوه تعریف و برداشت جوانان از هویت ملی خویش به عنوان بالاترین سطح هویت جمعی به‌ویژه در جوامع چندقومی مانند کشور ما، برای برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و فرهنگی ضروری است؛ از این رو باید با شناخت وضع موجود از بُعد نظری، دست به ایجاد فضاهای جدید و مناسب با شناخت خصیصه‌های حاکم بر هویت جوانان نظامی زد. جنبه کاربردی این پژوهش بدان جهت است که شناخت هویت ملی جوانان نظامی اساسی‌ترین نیازهای بنیادی در امر برنامه‌ریزی و پیشگیری از مسائل آن در آینده است؛ لذا برای برنامه‌ریزی نسبتاً دقیق و هماهنگ در جامعه، شناخت هویت ملی نظامیان جوان و عوامل مرتبط با آن الزامی است. در واقع دستیابی به نتایجی در این زمینه استفاده علمی و کارآمد را برای سازمان‌ها، مؤسسه‌ها و مراکز مطالعه نظامیان میسر می‌سازد. با دستیابی به نتایج این تحقیق می‌توان نسبت به برنامه‌ریزی مفید اقدام کرد و علل رخدادهای اجتماعی و فرهنگی فعلی در مورد هویت ملی آن هم در بین نظامیان را به شکل عمیق‌تری شناخت و نسبت به برنامه‌ریزی دقیق و مبتنی بر اهداف انقلاب و نظام اسلامی در میان آنان اقدام کرد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

یوسفی (۱۳۸۰) پیرامون روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت ملی اقوام در ایران و به استناد داده‌های تجربی، ادعان داشت که در بین عناصر مورد بررسی هویت ملی،

شدیدترین وفاداری‌ها (۷۱ درصد) مربوط به اعیاد مذهبی و ضعیف‌ترین وفاداری‌ها (۴۱/۹ درصد) مربوط به دولت است. عبداللهی و حسین‌بر در پژوهشی با عنوان «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران» درصدد بررسی گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی بوده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد میزان رضایت دانشجویان از تحصیل، کار و زندگی در ایران برجستگی خاصی پیدا کرده و در تبیین و پیش‌بینی گرایش دانشجویان به هویت ملی بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است. یافته‌های نظری این پژوهش ضمن تأیید رابطه هویت جمعی جوانان با برخی از متغیرهای مورد توجه در دیدگاه‌های جامعه‌شناسی خرد، ضرورت توجه به متغیرهای کلان و تلفیق این دو دسته از متغیرها را در قالب یک چهارچوب مفهومی تلفیقی و جامع آشکار کرده است.

قاسمی در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان تعلق خاطر دانش‌آموزان دوره متوسطه به هویت ملی» نشان داد که بین ویژگی‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی دانش‌آموزان (جنسیت، طبقه اجتماعی، تحصیلات والدین و محل سکونت) و میزان تعلق خاطر به هویت ملی، همبستگی وجود دارد. علاوه بر این، یافته‌های جانبی این پژوهش، از بروز گرایشی در دانش‌آموزان به سوی هویت‌های جمعی کلان (دینی و جهانی) حکایت دارد (قاسمی، ۱۳۸۳). حافظ‌نیا و همکاران در پژوهشی با عنوان «تأثیر جهانی‌شدن بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران)» به بررسی ارتباط جهانی‌شدن و هویت ملی پرداختند. نتایج حاصل از واکاوی داده‌ها نشان داد گسترش فرایندهای جهانی‌شدن در قالب فناوری اطلاعات و ارتباطات (ماهواره و اینترنت)، زمینه‌ساز تقویت هویت فراملی دانشجویان بوده است. تاموسکی در سال ۲۰۰۳، در تحقیقی با عنوان «تشکیل هویت ملی در میان استونی‌های سالخورده در ایالات متحده» به بررسی تشکیل هویت ملی در میان این افراد ساکن در ایالات متحده می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد برای پناهندگان استونیایی نسل مشارکت‌کننده، هویت ملی جنبه مهمی از هویت‌های شخصی و اجتماعی در طول زندگی است. به علاوه، زمانی که مشارکت‌کنندگان پناهنده می‌شوند، بیانات یا اظهارات هویت ملی عمیق‌تر می‌شود و یک ویژگی شبه‌تبلیغی را به دست می‌دهد. اکنون در سن پیری، هویت ملی‌شان برای آنها یک منبع مهم از معانی حیاتی و مبنایی برای ارتباطات اجتماعی را فراهم می‌آورد. در این حوزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های متعددی وجود دارد که هرکدام از جنبه خاصی به موضوع پرداخته‌اند اما نظریات گیدنز با توجه به اهداف تحقیق، کامل‌ترین نظریه در

این حوزه است. به نظر گیدنز هویت عبارت است از خود آن طوری که شخص از خودش تعریف می‌کند. انسان از طریق کنش متقابل با دیگران است که هویتش را ایجاد می‌کند و در جریان زندگی پیوسته آن را تغییر می‌دهد (گیدنز، ۱۳۸۳: ۸۱). گیدنز معتقد است خود یک امر منفعل نیست که فقط از طریق تأثیرات درونی شکل بگیرد، افراد ضمن اینکه اقدام به ساختن و پرداختن هویت شخصی خویش می‌کنند، در ایجاد بعضی از تأثیرات اجتماعی دنیای اطراف خود نیز مشارکت دارند (گیدنز، ۱۳۸۳: ۸۳)؛ در نتیجه افراد با انتخاب‌های متعددی مواجه می‌شوند که جوامع امروزی پیش روی آنها قرار داده است. این وضعیت سبب می‌شود افراد در تشکیل هویت خود دارای تنوع و گوناگونی مراجع هویت‌ساز باشند (به نقل از معینی، ۱۳۸۷). گیدنز علت بازتابی بودن خود و عدم ثبات آن در زمان را مربوط به جوامع مدرن می‌داند و یادآور می‌شود دایره انتخاب‌های افراد در دنیای مدرن گسترده شده است؛ در نتیجه افراد می‌توانند هویت‌های متفاوتی را به دست آورند و در زمان‌ها و مکان‌های متفاوت، هویت خاصی را ابراز کنند. هرچه جامعه و محیطی که فرد در آن زندگی می‌کند به جامعه سنتی نزدیک‌تر باشد، شیوه زندگی او بیشتر با هسته واقعی هویت شخصی‌اش و ساخت و تجدید ساخت آن سروکار دارد.

در دنیای متجدد کنونی همراه با امکانات گوناگون برای انتخاب شیوه زندگی، برنامه‌ریزی‌های استراتژیکی برای زندگی کردن وجود دارد و حق انتخاب افراد محدودیت‌های کمتری دارد (به نقل از معینی، ۱۳۸۷). گیدنز اصطلاح دیگری به نام نظام امنیت وجودی مطرح می‌کند که طی آن نیروی اساسی در ورای بسیاری از کنش‌ها، مجموعه فرایندهای ناآگاهانه برای کسب احساس اعتماد در کنش متقابل با دیگران است. بدین معنا که یکی از نیروهای محرک در ورای کنش، تمایل به حفظ امنیت وجودی یا حس اعتمادی است که از توانایی در کاهش اضطراب در روابط اجتماعی ناشی می‌شود. کنشگران نیازمند داشتن این حس اعتماد هستند (ترنر، ۲۰۰۳). گیدنز حتی به چگونگی استفاده افراد از بدن خود و اعمال و رفتار افراد در فعالیت‌های روزمره و در کنش متقابل با دیگران برای موجه جلوه دادن خود اشاره می‌کند و معتقد است گاهی برای نشان دادن هویت خاصی، بدن و اعمال خود را جوری تنظیم می‌کنیم و کنش‌هایی انجام می‌دهیم که تفسیر آنها در نظر دیگران آن‌طور که ما می‌خواهیم باشد (گیدنز، ۱۳۸۳؛ کسل، ۱۳۸۳)؛ بنابراین می‌توان گفت افراد دارای هسته اولیه خود هستند که دارای سه وجه اعتماد بنیادی، ویژگی‌های فردی و جامعه‌پذیری است. اعتماد بنیادی

از طریق تفسیر موفقیت‌آمیز فرد از کنش‌های خود و ایجاد کنش‌های موفق، ویژگی‌های فردی با ایجاد تفسیرهای موفقیت‌آمیز خود و دیگران از کنش‌ها و ایفای نقش‌های متعدد و جامعه‌پذیری نیز با درونی کردن هنجارها و ایجاد سازگاری با محیط بر روی فرایند شکل‌گیری هویت تأثیر می‌گذارند. افراد در کنش‌های روزمره و با تفسیری که از کنش‌های خود و دیگران دارند، و همچنین با ارجاع به منابع هویت‌ساز که می‌تواند خانواده، مراکز آموزشی و وسایل ارتباط جمعی باشد، هویت خود را می‌سازند. در واقع این روابط و تعاملات کنشگران با هم و در محیط اجتماعی تحت تأثیر هنجارها و ارزش‌هایی است که می‌تواند سبب تسهیل کنش‌های کنشگران گردد و به شکل‌گیری هویت افراد کمک کند. شبکه هنجارها و ارزش‌های حاکم بر کنش‌های افراد و تسهیل‌کننده تعاملات آنها با هم با عنوان سرمایه اجتماعی، می‌تواند نقش مؤثری در همبستگی افراد و تشکیل هویت افراد ایفا کند.

هویت ملی نوعی احساس تعهد و تعلق عاطفی نسبت به اجتماع عام (ملی) است که موجب وحدت و انسجام جامعه است و بخشی از هویت فرد را تشکیل می‌دهد (رزازی فر، ۱۳۷۹: ۱۰۶). این نوع از هویت نیز در کنش‌ها و تعاملات افراد با هم در یک اجتماع ملی و از طریق مراجع متنوع هویت‌ساز شکل می‌گیرد. هویت ملی دارای ابعاد گوناگونی است که در بررسی آن باید چند نکته اساسی را مدنظر داشت: نخست اینکه، نمی‌توان تنها از یک مؤلفه به عنوان تنها مؤلفه هویت ملی صحبت کرد بلکه تلفیقی از مؤلفه‌های گوناگون بوده و این ترکیب و تلفیق در میان ملل مختلف، متفاوت است. دوم، از آنجاکه ملت‌ها به طور کلی از لحاظ فرهنگی دارای تکثر و تنوع هستند، مؤلفه‌های هویت ملی در جوامع مختلف می‌تواند کاملاً متفاوت باشد. برای مثال دین در یک جامعه یکی از مؤلفه‌های هویت ملی است، در حالی که در جامعه دیگر جزء مؤلفه‌های هویت ملی محسوب نمی‌شود. سوم اینکه، مؤلفه‌های هویتی پایدار نیست و در دوره‌های مختلف تاریخی دگرگون می‌شود. بر همین اساس با مروری بر ابعاد مؤلفه‌های هویت ملی از دید نظریه پردازان مختلف، سعی شده ترکیبی از این مؤلفه‌ها که بتواند جامعیت بیشتری داشته باشد، مورد استفاده قرار گیرد (به نقل از معینی، ۱۳۸۷). در مدل مفهومی هویت ملی، دو عنصر اساسی هویت جامعه‌ای (ملی) یعنی عاطفه تعمیم‌یافته و تعهد تعمیم‌یافته نمایانگر ابعاد و اجزای هویت ملی هستند که به عنوان پایبندی نظری (عاطفه عام) و پایبندی عملی (تعهد عام) به ارزش‌های چهارگانه هویت ملی (دینی، ملی، جامعه‌ای و انسانی) عمل می‌کنند (رزازی فر، ۱۳۷۹). بر اساس این مدل

مفهومی، عاطفه یا پایبندی به هنجارها و ارزش‌های چهارگانه هویت ملی (دینی، ملی، جامعه‌ای و انسانی) از یک‌سو، و میزان تعهد عام یا مشارکت در جهت توسعه هنجارها و ارزش‌های چهارگانه هویت ملی از سوی دیگر، دو بُعد نظری و عملی نشان‌دهنده جایگاه هویت ملی در نزد افراد یک جامعه است.

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق از روش کمی با استفاده از تکنیک پیمایش استفاده شده است. ابزار سنجش پرسشنامه است که اعتبار یا روایی گویه‌های هرکدام از طیف‌ها از طریق مشورت با اساتید رشته جامعه‌شناسی و تطبیق گویه‌های طیف‌ها با مفاهیم اساسی نظریه‌هایی که در چهارچوب نظری تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند، تعیین شد.

جمعیت آماری و حجم نمونه

جامعه آماری در این مطالعه جوانان نظامی در شهرک شهید محلاتی تهران هستند. در ابتدا باید این جمعیت را برای انجام نمونه‌گیری تعریف کرد. درباره شروع و پایان دوره جوانی اختلاف نظر بسیار زیادی بین روان‌شناسان وجود دارد. در این پژوهش، از تقسیم‌بندی /ریکسون به دلیل اینکه بسیار مورد توجه گیدنز است و با چهارچوب نظری تحقیق همخوانی دارد، استفاده می‌شود که جوانان را افراد بین سنین ۱۹ تا ۳۵ سال در نظر گرفته است. با توجه به حجم وسیع جامعه آماری و فراهم نبودن امکان جمع‌آوری اطلاعات از تمامی افراد به منظور تسهیل و تسریع پژوهش و صرفه‌جویی در وقت و هزینه، ناگزیر تعدادی از جامعه آماری به عنوان نمونه معروف به شیوه تصادفی سیستماتیک برای مطالعه انتخاب شدند. در این تحقیق از فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است. این فرمول بر اساس جمعیت کل (جامعه آماری) که در این منطقه ۶۷۲۳ نفر است و سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد، حجم نمونه را برآورد می‌کند (رفیع‌پور، ۱۳۷۴). بر این اساس و با توجه به فرمول و همچنین برای اطمینان بیشتر، حجم نمونه در این تحقیق ۴۰۰ نفر بوده است.

ابزار گردآوری داده‌ها

پیمایش، تکنیکی در تحقیق اجتماعی است که عمدتاً از طریق پرسشنامه به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد. فنون دیگری مانند مصاحبه عمیق و مصاحبه ساختمند، مشاهده،

تحلیل محتوا و جز اینها نیز به کار می‌روند (دواس، ۱۳۸۱). در این تحقیق از تکنیک پیمایش بهره گرفته شده و اطلاعات لازم از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. در اعتباریابی پرسشنامه حاضر از اعتبار صوری استفاده شده و برای به دست آوردن پایایی آن از آلفای کرونباخ بهره‌برداری شده است. همچنین برای سنجش پایایی ابزار سنجش (پرسشنامه)، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده است. برای اندازه‌گیری متغیرهای اصلی تحقیق یعنی جهت‌گیری مذهبی، سرمایه اجتماعی، محرومیت نسبی، میزان استفاده از رسانه‌های همگانی و هویت ملی جوانان نظامی، پرسشنامه‌ای بر اساس مقیاس لیکرت طراحی کرده‌ایم.

جدول شماره ۱. میزان آلفای کرونباخ گویه‌های هر طیف

طیف‌ها	هویت ملی	جهت‌گیری مذهبی	سرمایه اجتماعی	رسانه‌های جمعی	محرومیت نسبی
تعداد گویه	۲۹	۹	۱۱	۶	۸
ضریب آلفا	۰/۹۲	۰/۸۲	۰/۸۳	۰/۸۹	۰/۸۵

محرومیت نسبی: محرومیت نسبی، تصور وجود تفاوت بین انتظارات ارزشی انسان‌ها و توانایی‌های ارزشی آنها تعریف می‌شود. به عبارتی محرومیت نسبی به برداشت بازیگران از وجود اختلاف بین انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی تعریف می‌شود (گر، ۱۳۷۷). انتظارات ارزشی، کالاها و شرایط زندگی هستند که مردم خود را مستحق آنها می‌دانند. توانایی‌های ارزشی، کالاها و شرایطی هستند که مردم فکر می‌کنند در صورت داشتن ابزارهای اجتماعی می‌توانند آنها را به دست آورند و حفظ کنند (گر، ۱۳۷۷). در این تحقیق احساس محرومیت نسبی بین جوانان نظامی در شاخص‌هایی چون امکانات رفاهی (غذا، مسکن، خدمات بهداشتی و آسایش مادی)، قدرت (تمایل به مشارکت در تصمیم‌گیری جمعی، رأی دادن، شرکت در رقابت سیاسی و عضویت در گروه‌های سیاسی) و ارزش‌های بین‌الاشخاصی (رضایت روانی، احترام و عاطفه) سنجیده می‌شود.

جهت‌گیری‌های مذهبی: جهت‌گیری‌های مذهبی عبارتند از اعتقاد به قوای لاهوتی و ماورای طبیعه و رعایت سلسله قواعد اخلاقی در زمینه ارتباط با خود، سایر بندگان و خدا و انجام مناسک عبادی در راستای تقریب خالق و جلب رضایت او به منظور تعالی روح (کتابی و دیگران، ۱۳۸۳). بر اساس مدل گلاک و استارک (۱۹۹۷) ابعاد نگرش‌های

مذهبی عبارتند از: بُعد اعتقادی یا باور دینی؛ بُعد مناسکی یا اعمال دینی؛ بُعد عاطفی یا تجربی؛ بُعد پیامدی یا آثار دینی (گلاک و استارک، ۱۹۹۷: ۱۷۳).

در این تحقیق جهت‌گیری‌های مذهبی در دو بُعد جهت‌گیری درون‌دینی و برون‌دینی بر اساس مقیاس آلپورت و راس سنجش می‌شوند. این متغیر توسط ده گویه بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت سنجیده می‌شود.

سرمایه اجتماعی: پوتنام (۱۹۹۷) سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیم چون اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه یک اجتماع می‌شود و در نهایت منافع متقابل آنها را تأمین خواهد کرد (کلانتری، ۱۳۸۳). در این پژوهش سرمایه اجتماعی در سه بُعد اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی و مشارکت اجتماعی سنجیده می‌شود. (شارع‌پور، ۱۳۸۰). گیدنز از دو نوع اعتماد نام برد: اعتماد به افراد (در سطح خرد سرمایه اجتماعی)، اعتماد به نهادها (در سطح کلان سرمایه اجتماعی). مشارکت اجتماعی نیز عبارت است از شرکت کم‌وبیش آشکار فرد در حیات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و قبول مسئولیت‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و مدنی و نظایر آن (محسنی تبریزی، ۱۳۶۶). سرمایه اجتماعی در این تحقیق با تعدادی گویه بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت و از منابع و مطالعات انجام‌گرفته قبلی در این زمینه استخراج شده‌اند.

میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی: منظور میزان زمانی است که فرد در طول هفته صرف استفاده از رایانه و تماشای تلویزیون، شنیدن رادیو، و مطالعه روزنامه و مجلات می‌کند که در قالب طیفی از «خیلی زیاد» تا «خیلی کم» سنجیده می‌شود.

متغیر وابسته

هویت ملی: هویت به معنای احساس تعلق خاطر مشترک (وفاداری) و تعهد افراد به اجتماع ملی یا مای عام است (چلبی، ۱۳۷۸). هویت ملی دارای دو جنبه است: یکی جنبه سلبی یعنی مقوله‌هایی که هویت ملی به آنها وابسته نیست و با تغییر یا حذف آنها هویت ملی پابرجا می‌ماند؛ از این‌رو امروزه هویت ملی ماورای مقوله‌های نژاد، قومیت، جنسیت، دین، زبان و طبقات است و با حذف این موارد، هویت ملی متزلزل نمی‌شود یا از بین نمی‌رود. جنبه دوم ایجابی است که با تغییر یا حذف آن مقوله‌های هویت ملی یا از بین می‌رود و یا خدشه‌دار می‌شود و یا تغییر ماهیت می‌دهد (احمدلو، ۱۳۸۱).

احساس تعلق و دلبستگی جوانان نظامی به ابعاد شش‌گانه هویت ملی در این پژوهش شامل زبان و ادبیات ملی، میراث فرهنگی، تاریخ، سرزمین، دین و نظام سیاسی است و از طریق ۲۹ گویه در قالب طیفی از «خیلی زیاد» تا «خیلی کم» سنجیده می‌شود.

گوبه‌های هویت ملی

- تا چه اندازه زبان فارسی را به زبان‌های دیگر جهان ترجیح می‌دهید؟
- تا چه اندازه معتقد به یادگیری زبان فارسی به عنوان زبان ملی هستید؟
- تا چه اندازه با آثار شاعران فارسی‌زبان آشنایی دارید؟
- تا چه اندازه به داشتن آثار ادبی زبان فارسی اهمیت می‌دهید؟
- تا چه اندازه سخن گفتن به زبان فارسی برایتان شیرین و دلنشین است؟
- تا چه اندازه به مراسم ملی مثل عید نوروز و... علاقه دارید؟
- تا چه اندازه به موسیقی سنتی علاقه دارید؟
- تا چه اندازه به سرود و پرچم ملی احترام می‌گذارید؟
- تا چه اندازه به مشاهیری مانند فردوسی، مولوی، سعدی، حافظ و... افتخار می‌کنید؟
- شناخت تاریخ و گذشته ایران چقدر برایتان اهمیت دارد؟
- تا چه اندازه نسبت به گذشته تاریخی افتخار می‌کنید؟
- تا چه اندازه به بازدید از آثار تاریخی علاقه‌مند هستید؟
- تا چه اندازه مرمت و نگهداری آثار تاریخی برایتان مهم است؟
- تا چه اندازه برای دفاع از میهن آمادگی دارید؟
- تا چه اندازه به زندگی در ایران علاقه دارید؟
- تا چه اندازه یکپارچگی و انسجام کشور برایتان مهم است؟
- تا چه اندازه به ایرانی بودن خود افتخار می‌کنید؟
- تا چه اندازه دوست دارید در کشور دیگری غیر از ایران زندگی کنید؟
- تا چه اندازه دوست دارید به کشور دیگری مهاجرت کنید؟
- اعمال دینی در زندگی روزمره شما چقدر مهم هستند؟
- تا چه اندازه برپایی مراسم دینی را ضروری می‌دانید؟
- تا چه اندازه در مراسم دینی مشارکت می‌کنید؟
- تا چه اندازه به داشتن کتب دینی در منزل علاقه دارید؟
- تا چه اندازه به مطالعه کتب دینی می‌پردازید؟
- تا چه اندازه سرنوشت کشور از لحاظ سیاسی برایتان مهم است؟
- تا چه اندازه اخبار سیاسی روز را دنبال می‌کنید؟
- تا چه اندازه از مسائل سیاسی کشور آگاهی دارید؟
- تا چه اندازه در راه‌پیمایی‌ها و مناسبت‌های سیاسی مثل انتخابات مشارکت می‌کنید؟
- تا چه اندازه دوست دارید در مورد اوضاع مملکت اظهار نظر کنید؟

تحلیل توصیفی داده‌ها

در بررسی آمارهای توصیفی این پژوهش مشاهده می‌شود که بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد مجرد تشکیل می‌دهند به طوری که ۳۰۹ نفر از پاسخگویان مجرد و

تنها ۹۰ نفر از آنها متأهل هستند. داده‌های جدول نیز نشان می‌دهد ۷۷/۳ درصد آنها مجرد و ۲۲/۵ درصد از آنها متأهل بوده‌اند. بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد طبقه متوسط جامعه تشکیل می‌دهند به طوری که ۲۲۷ نفر از پاسخگویان در این طبقه قرار می‌گیرند. طبق داده‌های جدول، ۱۴/۳ درصد از پاسخگویان در طبقات بالای جامعه، ۵۶/۸ درصد در طبقات میانی جامعه و ۲۷/۵ درصد از آنها در طبقات پایین جامعه بوده‌اند.

بررسی فرضیات تحقیق

فرضیه اول: بین وضعیت تأهل افراد نمونه و هویت ملی آنها رابطه وجود دارد.

جدول شماره دو آزمون تفاوت نمره میانگین هویت ملی جوانان بر حسب وضعیت تأهل افراد نمونه را نشان می‌دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره افراد مجرد و متأهل در این فرضیه با هم تفاوت دارد به طوری که میانگین نمره برای افراد مجرد و متأهل به ترتیب ۱۱۱/۴۳ و ۱۱۹/۴۱۹ است که با هم تفاوت دارد و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T برابر ۳/۶۳ و سطح معنی داری $\text{Sig}=0/000$ بوده و فرضیه تأیید می‌شود. بر این اساس افراد متأهل از هویت ملی بالاتری برخوردار هستند؛ پس باید برای بالا بردن هویت ملی این جوانان، امکانات ازدواج در بین آنها را فراهم کرده و گسترش داد.

جدول شماره ۲. آزمون تفاوت میانگین نمره هویت ملی جوانان نظامی بر حسب وضعیت تأهل افراد نمونه

Sig	T	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	وضعیت تأهل
۰/۰۰۰	۳/۶۸	۱۵/۷۳	۱۱۱/۴۳	۲۶۷	مجرد
		۲۱/۰۹	۱۱۹/۵۱	۸۱	متأهل

فرضیه دوم: بین وضعیت طبقاتی افراد نمونه و هویت ملی آنها رابطه وجود دارد

جدول شماره سه آزمون تفاوت میانگین نمره هویت ملی جوانان نظامی بر حسب هویت طبقاتی را نشان می‌دهد. طبق نتایج، به لحاظ آماری تفاوت معناداری وجود دارد. این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون F با مقدار ۱۱/۱۵ و سطح معنی داری $\text{Sig}=0/000$ فرضیه مذکور را در سطح حداقل ۹۵ درصد تأیید می‌کند.

جدول شماره ۳. آزمون تفاوت میانگین نمره هویت ملی برحسب وضعیت طبقاتی افراد نمونه

Sig..	مقدار F	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	هویت طبقاتی
۰/۰۰۰	۱۱/۱۵	۱۹/۹۵	۱۰۸/۷۷	۴۶	طبقه بالا
		۱۶/۲۹	۱۱۵/۱۱	۲۰۵	طبقه میانی
		۱۶/۱۰	۱۲۴/۳۴	۹۳	طبقه پایین

فرضیه سوم: بین جهت گیری های مذهبی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه وجود دارد. آمارهای مندرج در جدول شماره چهار نشان می دهد بین این متغیر و هویت ملی جوانان رابطه معنی داری وجود دارد. ضریب همبستگی این متغیر ۰/۳۸ با سطح معنی داری $Sig=0/000$ ، بیانگر رابطه مثبت و مستقیم بین این دو متغیر است؛ به این معنا که با افزایش یا کاهش در درجه جهت گیری های مذهبی افراد، میزان شدت هویت ملی در جوانان نیز افزایش یا کاهش می یابد (جدول شماره چهار). پس می توان نتیجه گرفت یکی از متغیرهای مهم برای بالا بردن هویت ملی جوانان افزایش میزان جهت گیری مذهبی آنها است و با توجه به اینکه جامعه ما جامعه ای اسلامی و دارای معیارهای اسلامی است، گسترش سبک زندگی اسلامی و شاخص های این حوزه می تواند در بالا بردن هویت ملی کشور کمک شایانی کند.

فرضیه چهارم: بین رسانه های جمعی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه وجود دارد. ضریب همبستگی به دست آمده برای رسانه های جمعی و هویت ملی برابر ۰/۰۷۵ با سطح معنی داری $Sig=0/65$ ، بیانگر نبود رابطه معنادار بین دو متغیر مذکور است؛ به این معنا که با افزایش یا کاهش در میزان استفاده از رسانه های همگانی، میزان هویت ملی جوانان هیچ تغییری نمی یابد. بر این اساس متغیر مذکور در این تحقیق رد می شود (جدول شماره چهار).

فرضیه پنجم: بین محرومیت نسبی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه وجود دارد. نتایج حاصل از این فرضیه نشان می دهد بین محرومیت نسبی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه معنی داری وجود دارد. ضریب به دست آمده برای این متغیر برابر ۰/۶۵- با سطح معنی داری $Sig=0/000$ بیانگر رابطه منفی و معکوس بین این دو متغیر است. نتیجه نشان می دهد با افزایش یا کاهش در میزان محرومیت نسبی افراد میزان هویت

ملی در میان آنها نیز به مقدار زیادی افزایش یا کاهش می‌یابد. با توجه به این آمارها می‌توان چنین استدلال کرد که فرضیه مذکور در سطح حداقل ۹۵ درصد معنادار بوده و مورد تأیید قرار می‌گیرد (جدول شماره چهار). بر این اساس هرچه محرومیت نسبی افراد جامعه در سطح پایین‌تری قرار بگیرد میزان هویت ملی آنها بالاتر می‌رود.

فرضیه ششم: بین سرمایه اجتماعی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه وجود دارد.

آمارهای جدول زیر نشان می‌دهد بین سرمایه اجتماعی و هویت ملی جوانان نظامی رابطه معنی‌داری وجود دارد. ضریب همبستگی به دست آمده برای این متغیر برابر ۰/۵۸ با سطح معنی‌داری $\text{Sig}=0/000$ ، بیانگر رابطه مثبت و مستقیم بین این دو متغیر است؛ به این معنا که با افزایش در میزان سرمایه اجتماعی بین افراد، میزان هویت ملی آنها بیشتر می‌شود. بر این اساس، فرضیه ششم در سطح حداقل ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است (جدول شماره چهار). می‌توان گفت باید مدیران و برنامه‌ریزان کشور برای افزایش هویت ملی جوانان شاخص‌های مربوط به سرمایه اجتماعی را در سطح جامعه گسترش دهند تا بدین وسیله هویت ملی که با سرمایه اجتماعی مرتبط است، بالاتر رود.

جدول شماره ۴. ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی و هویت ملی جوانان نظامی

همبستگی	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی	سطح معناداری
نگرش‌های مذهبی	۳۹۲	۳۰/۹۸	۷/۹۹	۰/۳۸	۰/۰۰۰
رسانه‌های جمعی	۳۹۵	۳۸/۳۱	۵/۵۷	۰/۰۷۵	۰/۶۵۴
محرومیت نسبی	۴۰۰	۲۸/۱۲	۵/۸۶	-۰/۶۵	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۳۹۶	۲۹/۰۲	۷/۱۱	۰/۵۸	۰/۰۰۰

رگرسیون چندمتغیره

رگرسیون چندمتغیره روشی آماری برای تحلیل تأثیر جمعی و فردی دو یا چند متغیر مستقل بر روی تغییرات متغیر وابسته است؛ به عبارت دیگر تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای مطالعه تأثیرات چند متغیر مستقل در متغیر وابسته کاملاً مناسب است (کرلینجر، ۱۳۶۶). در تحقیق حاضر از آماره رگرسیون چندمتغیره به شیوه گام‌به‌گام استفاده شده است. در این روش متغیرهای مختلف به ترتیب میزان اهمیت در تبیین متغیر وابسته وارد معادله می‌شوند و متغیرهایی که تأثیری در توضیح متغیر وابسته نداشته باشند،

خارج از معادله قرار می‌گیرند. همچنین برای استفاده از این روش متغیرهای اسمی به صورت ساختگی وارد تحلیل شده‌اند. جدول شماره پنج مربوط به معادله رگرسیونی تحلیل چندمتغیره متغیرهای مستقل با هدف پیش‌بینی متغیر وابسته هویت ملی جوانان است. متغیرهای میزان محرومیت نسبی، تحصیلات فرد، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، وضعیت تأهل و سرمایه اجتماعی به ترتیب میزان اهمیتی که در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند، وارد معادله رگرسیونی شده‌اند و سایر متغیرها خارج از معادله قرار گرفتند. البته باید گفت عدم ورود متغیرهای خارج از معادله به معنی کم‌اهمیت بودن آنها نیست، بلکه به دلیل وجود همبستگی بین متغیرهای خارج از معادله با متغیرهای درون معادله صورت می‌گیرد، زیرا در روش مرحله به مرحله هدف انتخاب بهترین متغیر یا متغیرها برای پیش‌بینی است. گفتنی است در این معادله، متغیر وضعیت تأهل به صورت ساختگی وارد معادله رگرسیون شده است. همان‌طور که در جدول شماره پنج ملاحظه می‌شود، آزمون T نشان می‌دهد ضریب بتا برای این شش متغیر حداقل در سطح ۹۵ درصد اطمینان از لحاظ آماری معنادار است.

مدل رگرسیون هویت ملی جوانان نظامی، با توجه به نتایج حاصله از این آنالیز، حکایت از این مطلب دارد که تحلیل رگرسیون تا چهار گام پیش رفته است. نخستین متغیری که در معادله رگرسیونی وارد شده، میزان محرومیت نسبی است. نتایج حاصله نشان می‌دهد بین این متغیر و هویت ملی جوانان نظامی همبستگی بالایی وجود دارد و مقدار T برای این متغیر برابر ۵/۳۵۲- و ضریب معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. میزان ضریب همبستگی چندگانه آن (R) با متغیر وابسته ۰/۴۹ به دست آمده است. در این مرحله میزان ضریب تعیین برابر با $R^2 = ۰/۲۳$ به دست آمده است. در مرحله دوم متغیر جهت‌گیری مذهبی وارد معادله شده است. مقدار T برای این متغیر برابر با ۲/۹۰۱ و ضریب معنی‌داری ۰/۰۰۴ است. در اینجا با وارد شدن دومین متغیر ضریب همبستگی چندگانه آن (R) با متغیر وابسته ۰/۵۵ به دست آمده است. در این مرحله میزان ضریب تعیین برابر با $R^2 = ۰/۳۰$ به دست آمده است. در گام سوم با وارد شدن متغیر میزان استفاده پاسخگو از رسانه‌های جمعی میزان ضریب همبستگی چندگانه آن (R) با متغیر وابسته ۰/۶۱ به دست آمده است. مقدار T برای این متغیر برابر با ۳/۱۰۳ و ضریب معنی‌داری ۰/۰۰۲ است. در این مرحله میزان ضریب تعیین برابر با $R^2 = ۰/۳۶$ به دست آمده است. در گام چهارم با وارد شدن متغیر سرمایه اجتماعی، میزان ضریب تعیین برابر با $R^2 = ۰/۳۷$ به دست آمده است.

جدول شماره ۵. عناصر متغیرهای مستقل درون معادله برای پیش بینی متغیر وابسته هویت ملی جوانان نظامی

مرحله	متغیر	B	Beta	مقدار T	سطح معناداری	R	R ²
۱	محرومیت نسبی	-۰/۳۶۰	-۰/۳۳۵	-۵/۳۵۲	۰/۰۰۰	۰/۴۹۰	۰/۲۳
۲	جهت گیری مذهبی	۰/۲۸۴	۰/۱۷۶	۲/۹۰۱	۰/۰۰۴	۰/۵۵۸	۰/۳۰
۳	رسانه های جمعی	۰/۵۶۵	۰/۱۸۶	۳/۱۰۹	۰/۰۰۲	۰/۶۱۲	۰/۳۶
۴	سرمایه اجتماعی	۰/۳۱۶	۰/۱۶۲	۲/۸۱۷	۰/۰۰۵	۰/۶۲۷	۰/۳۷

نتیجه گیری

هویت ملی در میان جوانان نظامی امروزه یکی از مسائل اساسی در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص در جامعه شناسی سیاسی است. هر فردی عضو گروه و جامعه ای است و در پی این عضویت، هنجارها و ارزش هایی را می پذیرد و اصولی را رعایت می کند. این تحقیق با این هدف آغاز شد تا عوامل اقتصادی و اجتماعی مرتبط با هویت ملی جوانان نظامی در یکی از مناطق نظامی را مورد بحث و بررسی قرار دهد. در این میان رابطه بین متغیرهایی چون محرومیت نسبی، رسانه های جمعی، نگرش های مذهبی، سرمایه اجتماعی و متغیرهای اقتصادی - اجتماعی در ارتباط با این موضوع مورد بررسی قرار گرفتند.

چهارچوب نظری این تحقیق با استفاده از نظریه گیدنز طراحی شد. به نظر گیدنز هویت عبارت است از خود آن طوری که شخص از خودش تعریف می کند. انسان از طریق کنش متقابل با دیگران است که هویتش را ایجاد می کند و در جریان زندگی پیوسته آن را تغییر می دهد. گیدنز معتقد است خود امری منفعل نیست که فقط از طریق تأثیرات درونی شکل بگیرد. افراد ضمن اینکه اقدام به ساختن و پرداختن هویت شخصی خویش می کنند، در ایجاد بعضی از تأثیرات اجتماعی دنیای اطراف خود نیز مشارکت دارند. در نتیجه افراد با انتخاب های متعددی مواجه می شوند که جوامع امروزی پیش روی آنها قرار داده و این وضعیت سبب می شود افراد در تشکیل هویت خود دارای تنوع و گوناگونی مراجع هویت ساز باشند. افراد دارای یک هسته اولیه از خود هستند که دارای سه وجه اعتماد بنیادی، ویژگی های فردی و جامعه پذیری است. متغیر وابسته ما در این پژوهش، هویت ملی جوانان نظامی بود. هویت ملی نوعی

احساس تعهد و تعلق عاطفی نسبت به اجتماع عام (ملی) است که موجب وحدت و انسجام جامعه است و بخشی از هویت فرد را تشکیل می‌دهد. این نوع از هویت نیز در کنش‌ها و تعاملات افراد با هم در یک اجتماع ملی و از طریق مراجع متنوع هویت‌ساز شکل می‌گیرد.

در بخش آمار استنباطی، آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد ارتباط معناداری بین متغیرهای سن، سطح تحصیلات فرد، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر، وضعیت طبقاتی، محرومیت نسبی، سرمایه اجتماعی و جهت‌گیری مذهبی با هویت ملی جوانان نظامی وجود دارد اما بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی با هویت ملی جوانان نظامی رابطه‌ای وجود ندارد.

تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد معادله رگرسیونی پیش‌بینی ما برای متغیر وابسته هویت ملی جوانان نظامی دارای چهار مرحله است. بر اساس داده‌های جدول، ضریب تعیین به‌دست‌آمده نیز نشان می‌دهد در مجموع چهار متغیر درون معادله شامل (محرومیت نسبی، جهت‌گیری مذهبی، رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی) توانستند ۳۷ درصد از واریانس متغیر وابسته هویت ملی جوانان نظامی را پیش‌بینی کنند.

نمودار تحلیل مسیر نشان داد در میان شاخص‌های گنجانده‌شده در مدل، بیشترین تأثیر مستقیم بر هویت ملی جوانان نظامی توسط متغیر محرومیت نسبی مشخص شده است. یکی از متغیرهای اساسی مرتبط با هویت ملی جوانان نظامی، محرومیت نسبی بود. در این راستا باور نکردن جوان و بی‌توجهی به جایگاه آنها و نادیده گرفتن خواسته‌های فطری و طبیعی آنها یکی از مشکلاتی است که هنوز در جامعه وجود دارد. بر این اساس لازم است سیاست‌هایی تدوین شود که در آن به جوانان به عنوان سرمایه‌های ارزشمندی برای هدایت فرایند پیشرفت در جامعه نگریسته شود و احساس محرومیت نسبی در آنان زدوده شود. آموزه‌های دینی نقش بسزایی در چگونگی و کیفیت کنش و رفتار انسان در جامعه ایفا می‌کنند. حس پذیرش ارزش‌ها و معنویات در تمام انسان‌ها وجود دارد؛ بنابراین، نقش آموزه‌های دینی در درونی کردن ارزش‌های اجتماعی برای افراد و تأثیر آن در حفظ، تداوم و گسترش همبستگی در جامعه مورد توجه است. با توجه به بالا بودن اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی می‌توان به اهمیت این متغیر در رابطه با هویت ملی جوانان نظامی پی برد. بنابراین باید زمینه‌های لازم برای بالا بردن گرایش دینی افراد در جامعه به‌ویژه جوانان نظامی از طریق آموزه‌های دینی و فرهنگ‌سازی در این زمینه ایجاد شود. بر این اساس می‌توان چنین استدلال کرد که

برای درونی کردن هنجارهای اجتماعی و اسلامی در میان افراد باید با استفاده از شیوه‌هایی اثربخش و تعلیم و تربیت نوین استفاده کرد و آموزه‌های دینی را از قالب نصایح و روش‌های سنتی مبتنی بر نصیحت کردن بیرون آورد و به شیوه‌های نوین، ارزش‌های ملی و دینی را به افراد جامعه آموزش داد. نهادهای اصلی در جامعه از جمله خانواده، آموزش و پرورش و نهادهای غیررسمی چون گروه‌های همسال و رسانه‌های جمعی در نهادینه کردن ارزش‌های دینی افراد در جامعه نقش بسزایی دارند.

از دیگر عوامل مرتبط با هویت ملی جوانان نظامی می‌توان به سرمایه اجتماعی اشاره کرد. هویت ملی در عصر جهانی شدن و به طور ویژه در کشورهای چندقومی با مشکلاتی مواجه است. در جامعه ما نیز به عنوان جامعه‌ای در حال گذار و جامعه‌ای چندقومی این مسئله اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. زندگی در این شرایط گذار و در کنار افرادی با قومیت‌های مختلف، مستلزم همکاری و عضویت در شبکه‌های اجتماعی است. به عقیده پوتنام (۲۰۰۰)، سرمایه اجتماعی اساس هویت، شناسایی و اعتبار جامعه است که از طریق اعتمادسازی، مردم را به تعاملات و تعلقات اجتماعی برای رسیدن به اهداف مشخص ترغیب می‌کند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد هر اندازه افراد در این ساختار دارای سرمایه اجتماعی بالاتری باشند، به این معنا که این سرمایه اجتماعی شامل مجموعه‌ای ارزشمند از اعتماد متقابل بین افراد، مشارکت اجتماعی، حمایت‌های اجتماعی، روانی و مالی، وجود شبکه‌های خویشاوندی و تعاملات اجتماعی باشد، حس تعلق و وابستگی ملی و به عبارتی هویت ملی باشد، بیشتر خواهد بود.

بحث مهمی که امروزه درباره جوانان قابل بحث است، مسئله میزان هویت ملی جوانان نظامی است. همواره جوانان نظامی مؤثرترین و پرتحرک‌ترین نیروهای تحول و حرکت اجتماعی هستند. آنان با داشتن نیروی عظیم ذخیره‌شده، نیروهای بالقوه هر حکومتی هستند؛ از این رو برنامه‌ریزی برای تمام دوران و ساعات آنان و بهره‌گیری از انرژی عظیم آنان امری ضروری است. نتایج تحقیق در ارتباط نظری با دیدگاه‌ها و نظریات مطرح شده گویای پیوند منطقی بین سطح نظری تحقیق و سطح تجربی آن است. بخشی از شکل‌گیری هویت ملی جوانان نظامی مربوط به شرایط ساختاری جامعه است. زمانی که افراد در محیط اجتماعی به همدیگر اعتماد دارند و در قبال جامعه مسئولیتی می‌پذیرند و حتی به گارگزاران اجتماعی اعتماد دارند مسلماً زمینه برای شکل‌گیری هویت ملی آنان آماده خواهد شد. نتایج تحقیق همچنین در ارتباط با تحقیقات پیشین نیز نوعی همخوانی را نشان می‌دهد.

بر اساس نتایج تحقیق می‌توان راهکارهایی را در راستای افزایش هویت ملی نظامیان ارائه داد:

۱. محرومیت‌زدایی از بین نظامیان جوان که در دوران جوانی با آمال و آرزوهای بیشتری وارد حوزه دفاع از آرمان‌های انقلابی اسلامی می‌شوند؛ ۲. افزایش اطلاعات مذهبی جوانان آن هم در بین نظامیان و ایجاد ذهن خلاق و مفسر در زمینه‌های متفاوت مذهبی؛ ۳. گسترش برنامه‌های رسانه‌های جمعی در جهت شکل‌دهی هویت ملی با تأکید بر سنت و آداب اسلامی و ایرانی؛ ۴. افزایش سطح تحصیلات جوانان نظامی در بخش‌های مختلف علمی؛ ۵. تقویت هویت جمعی با استفاده از مشارکت و فعال‌سازی در حوزه‌های مختلف اجتماعی.

منابع

- ابوطالبی، علی (۱۳۷۹)؛ «دیدگاهی چند درباره یکپارچگی و وحدت ملی»، مترجم: مجتبی مقصدی، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۱، ش ۲-۳، صص ۱۷۵-۱۸.
- احمدلو، حبیب؛ افروز، عماد (۱۳۸۱)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۴، ش ۱۳، صص ۱۴۳-۱۰۹.
- احمدی علی‌آبادی، کاوه (۱۳۸۶)؛ *شکاف نسل‌ها و مشارکت اجتماعی*، محل نشر: سایت باشگاه اندیشه.
- آزاد ارمکی، تقی، غفاری. جامعه‌شناسی نسلی در ایران. انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۳
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۰)؛ «بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهرستان کاشان»، *نامه علوم اجتماعی*، ش ۱۷، صص ۳۱-۳.
- اشرف، احمد (۱۳۷۲)؛ «هویت ایرانی»، *مجله گفت‌وگو*، ش ۳، صص ۲۷-۷.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲)؛ *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، مترجم: مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.
- بشیری، حسین (۱۳۷۹)؛ «توسعه سیاسی و بحران هویت ملی»، (مصاحبه)، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۲، ش ۵، صص ۳۱۵-۲۸۷.
- چلبی، مسعود؛ مبارکی، محمد (۱۳۸۴)؛ «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، س ۲، ش ۶، صص ۴۴-۳.
- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ مراد کاویانی‌راد؛ یدالله کریمی‌پور و مهدی طاهرخانی (۱۳۸۵)؛ «تأثیر جهانی‌شدن بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران)»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، س ۲، ش ۴-۳، صص ۲۱-۱.
- حیدری، الله‌رحم (۱۳۸۳)؛ «بررسی عوامل مؤثر بر رابطه هویت ملی و قومی (مطالعه موردی شهر نورآباد ممسنی)»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی*، بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز.
- دواس. ای. دی (۱۳۸۱)؛ *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، چاپ دوم، مترجم: هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.

- رجب‌نسب، حمید (۱۳۸۰)؛ «بررسی تئوریک توسعه، گوناگونی قومی و همبستگی ملی»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۳، ش ۹، صص ۱۳۲-۱۰۱.
- رزازی‌فر، افسر (۱۳۷۹)؛ «الگوی جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران (با تأکید بر رابطه میان هویت ملی و ابعاد آن)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۲، ش ۵، صص ۱۳۳-۱۰۱.
- زاهد زاهدانی، سید سعید (۱۳۸۴)؛ «هویت ملی ایرانیان»، *راهبرد یاس*، ش ۴، صص ۱۳۸-۱۲۹.
- ستاری، جلال (۱۳۸۳)؛ *هویت ملی و هویت فرهنگی*، ج ۲، تهران: نشر مرکز.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۰)؛ «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، ش ۳، صص ۱۱۹-۱۰۱.
- عبدالهی، محمد؛ حسین‌بر، محمدعثمان (۱۳۸۱)؛ «گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۴، ش ۴، صص ۱۲۶-۱۰۱.
- قاسمی، یارمحمد (۱۳۸۳)؛ «بررسی میزان تعلق خاطر دانش‌آموزان دوره متوسطه به هویت ملی»، *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت*، ش ۱-۲ (پیاپی ۱۹-۲۰)، صص ۱۷۲-۱۴۳.
- کتابی، محمود؛ محمد گنجی؛ یعقوب احمدی و رضا معصومی (۱۳۸۳)؛ «دین، سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی فرهنگی»، *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان*، جلد هفدهم، ش ۲، صص ۱۹۲-۱۶۹.
- کرلینجر و پدهج ازور (۱۳۶۶)؛ *رگرسیون چند متغیری در پژوهش رفتاری*، مترجم: حسن سرایی، ج ۱. تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.
- کسل، فیلیپ (۱۳۸۳)؛ *چکیده آثار آنتونی گیدنز*، مترجم: حسن چاوشیان، تهران: نشر ققنوس.
- کلانتری، صمد و دیگران (۱۳۸۳)؛ «رابطه سرمایه اجتماعی با هویت اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی یازده دانشگاه دولتی شهر تهران)»، *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان*، ج ۱۷، ش ۲، صص ۹۲-۵۹.
- گر، تد رابرت (۱۳۷۷)؛ *چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟*، مترجم: علی مرشدی‌زاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳)؛ *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، مترجم: ناصر موفقیان، ج ۳، تهران: نشر نی.
- محسنی تبریزی، منوچهر (۱۳۶۶)؛ *مقدمات جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات باستان.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)؛ «راهنمای مأمور سرشماری»، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: معاونت آمار و اطلاعات.
- معینی، مهدی (۱۳۸۷)؛ «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و هویت ملی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شیراز)»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی*، بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز.
- یوسفی، علی (۱۳۸۰)؛ «روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت ملی اقوام در ایران»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۲، ش ۸، صص ۴۲-۱۳.
- Abela, M. A. (2005); "Shaping a National Identity: Malta in the European Union", *International Journal of Sociology*, Vol. 35, No. 4, PP 10-27.
- Georgescu, A & Botescu, A. (2004); *Branding National Identity*, Sox, Master's Thesis.
- Ammeveski, P. (2003); "The Making of National Identity among Older Estonians in the United States", *Journal of Aging Studies*, Vol. 17, PP 399-414, Online: <http://www.Sciencedirect.com> [25 Agoust 2008].
- Turner, J. H. (2003); *The Structure of Sociological Theory*, USA: Wadsworth. Seven Edition.